

Ana Houp

Pomen

Prevela
Dubravka Srećković Divković

■ Laguna ■

Naslov originala

Anna Hope

WAKE

Copyright © Anna Hope 2014

Translation Copyright © 2014 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Mojim roditeljima Toniju i Pamela Houp

pomen

- 1 Uspomena, pamćenje
- 2 Molitva za pokoj duše
- 3 Podsećanje

LONDON

Vestminsterska opatija

Viktorijina stanica

○ Sitingborn

Doverska
luka ○

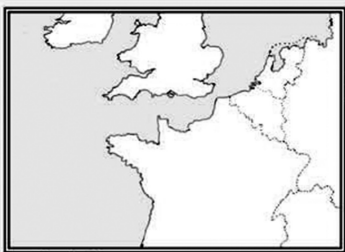
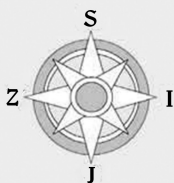

L A M A N Š

Putovanje Neznanog
borca od 7. do 11.
novembra 1920.

○ Djep

○ Avr

Denkerk

BELGIJA

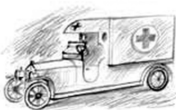
Kale

Bulonj

Sen Pol
sir Ternoaz

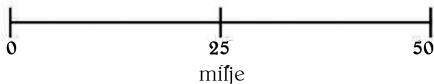
Aras

S O M A

Amjen

FRANCUSKA

DAN PRVI

Nedelja, 7. novembar 1920.

TRI VOJNIKA IZRANJAJU iz svoje kasarne u Arasu u severnoj Francuskoj. Jedan pukovnik, jedan narednik i jedan redov. Tu je negde blizu ponoći, užasno hladno. Zaputili su se ka kamionetu poljske bolnice, parkiranom kod ulazne kapije; pukovnik seda napred s narednikom, dok se redov penje pozadi. Narednik je pokrenuo motor, pa im sanjivi stražar maše da prođu i izađu na put izvan kruga.

Kad je kamionet naglo vrdnuo izbrazdanim putem, mladi redov hvata se za remen što visi o krovu. Oseća drhtavicu, a od snažnog truckanja mu je samo još gore. Ovo hladno jutro ostavlja utisak kazne: kad su ga probudili, pre koji minut, samo su mu rekli da se obuče i izađe. Nije ništa zabrljao, koliko on zna, ali vojska ti je prepredena kako voliš. Za tih šest meseci otkako je stigao u Francusku, bezbroj puta je prekršio neko pravilo a da su mu tek posle rekli kako i zašto.

Žmuri i jače steže remen dok kamionet poskakuje i ljulja se.

Nadao se da će nešto videti, ovde. Ono nešto što je propustio jer je bio premlad za borbu. Ono nešto o čemu je njegov brat pisao kući. Brat junak koji je poginuo pri zauzimanju nemačkog rova i čiji leš nikada nisu pronašli.

Ali istina glasi da ničega nije mnogo ni video. Zaglibljen je u razvalinama Arasa, nedeljama već, gde gradi iznova kuće i crkve, utovara lopatom cigle.

U prednjem delu kamioneta, narednik sedi istegnuto napred, svom snagom usredsređen na put. Dobro ga poznaje, ali radije

vozi po danu, pošto na njemu ima nekoliko podmuklih rupa od granata. Ne želi da ostane bez gume, ne ove noći. Ni on pojma nema zašto je tu, tako rano i bez najave, ali na osnovu napregnute pukovnikove ćutnje zna da ne treba da zapitkuje.

I tako vojnici sede, motor im brunda pod nogama, i upravo prolaze nenaseljenom prirodom, mada se to ni po čemu ne prepoznaje, ništa nije vidljivo izuzev bleska njihovih farova i tek poneke prestrašene životinje koja prošiša opet u tamu na putu pred njima.

Pošto su se vozili nekih pola sata, pukovnik hripavo izgovara naređenje. „Ovde. Stani ovde.“ Udara šakom po instrument-tabli. Narednik priteruje ambulantna kola do ivice puta. Motor je uzdrhtao i umirio se. Sledi tišina i sva trojica izlaze.

Pukovnik uključuje baterijsku lampu i zavlači ruku u zadnji deo kamioneta. Vadi dva ašova i daje ih ovoj dvojici, a onda uzima i ogroman jutani džak koji će poneti sam.

Penje se preko niskog zida, a njih dvojica za njim; koračaju polako, svetlost baterijske lampe skakuće ispred njih.

Zbog mraza na tlu blato je otvrdlo, pa se sasvim lako hoda po njemu, ali redov je oprezan; ta zemlja je zasuta izobličnim metalom i rupama, ponekad i dubokim. Zna da je puna neeksplozivnih bombi. U kasarni su se često održavale sahrane radnika Kineza, dovedenih da čiste polja od leševa i eksplozivnog materijala. Samo za poslednjih nedelju dana bilo je pet mrtvih; samo su ih ređali u nizu. Takvi završavaju pogrebni na istim onim grobljima koja su došli da kopaju.

Uprkos hladnoći i neizvesnosti, redov počinje da uživa. Uzbudljivo mu je što je tu napolju u toj tami gde se u mraku uzdiže obogaljeno drveće i gde se čini da je opasnost blizu. Bezmalo može zamisliti da je na nekakvom drugom zadatku. Nekakvom junačkom. Nekakvom o kom bi pisao kući. Šta god da se događa, sve je bolje od crkava i škola.

Uskoro tle počinje da se spušta i stižu do jarka u zemlji, ostataka rova. Pukovnik silazi i kreće duž njega, a oni za njim, u koloni po jedan, prateći izlomljenu liniju šanca.

Redov odmerava svoju visinu u odnosu na zid. On nije visok čovek, a nije visok ni taj rov. Prolaze pored ostataka zemunice, njima zdesna, vrata nakrivljenih pod iščašenim uglom pošto im je jedna šarka odavno stradala. Okleva pred njima načas, osvetljava baterijskom unutrašnjost, ali nema mnogo šta ni da se vidi, samo jedan stari sto priguran uza zid na kome još stoji otvorena zarđala konzerva. Povlači snop svetlosti iz te vlažne rupe i žuri da pristigne ostale.

Pred njim pukovnik skreće nalevo u praviji, kraći rov, a na njegovom kraju u još jedan, nadesno, izgrađen od kratkih vrludavih deonica kao onaj prvi.

„Frontovska linija“, izgovara narednik u po glasa.

Posle nekoliko metara, pukovnikov snop obasjava zarđale merdevine bačene uza zid rova. Pukovnik zastaje pred njima, staje čizmom na najnižu prečagu, pritiska jednom, dvaput, isprobava joj snagu.

„Gospodine?“ To se oglasio narednik.

„Šta je bilo?“ osvrće se pukovnik.

Narednik se nakašljava. „Moramo li gore baš tuda, gospodine?“

Redov posmatra kako pukovnik guta knedlu, kako mu se Adamova jabučica sporo penje pa spušta. „Imaš neku bolju zamisao?“

Narednik na ovo kao da nema šta da kaže.

Pukovnik se okreće i penje se uz merdevine iz nekoliko hitrih poteza.

„U kurac“, mrmlja narednik. I dalje se ne pomera.

Redov stoji kraj njega i gori od želje da se popne. Iako zna da ga sa druge strane čeka samo još iste te proklete zemlje, jedan delić njegovog bića pita se nema li možda tamo i čega drugog, nečega bliskog onome po šta je došao ovamo: onog

neodređenog, hrabrog, čudesnog nečega o čemu se on ne usuđuje da govori, čak ni sebi samom. Ali ne sme da se makne dok se ne makne i narednik, a narednik stoji kao ukopan.

U visini njihovih glava pojavljuju se pukovnikove čizme, a snop baterijske lampe leti im u lica. „Šta je uzrok zastoja? Penjite se ovamo. Odmah.“ Govori kao mitraljez, rafalno izbacuje reči.

„Da, gospodine.“ Narednik je zažmurio, izgleda maltene kao da se možda i moli, a onda se okreće i penje se uz merdevine. Redov polazi za njim; krv mu buči u ušima. Izašavši, staju da povrate vazduh, a snopovi lampi im šaraju široko po prizoru pred njima: ogromnim zardalim namotajima žice, širokim šest, možda i deset metara, nalik suludom kosturu neke pradrevne zmije, protegnutim levo i desno dokle oko seže.

„U tri lepe“, izgovara narednik. A potom, malo glasnije: „A kako ćemo mi da prođemo kroz ovo?“

Pukovnik vadi iz džepa sečice. „Izvoli.“

Narednik ih uzima i odmerava im težinu u ruci. Razume se u žicu, često je seče. Pletenu žicu. A i napostavljao se žica. Obično su ostavljali prolaze, kad su imali vremena da urade posao kako valja. Prolaze koji se ne vide sa druge strane. Ali ovde nema prolaza. Žica je umršena, izlomljena, iskrivljena na unutra. Uništena. Kao i sve ostalo, živo i mrtvo. „U redu.“ Pruža svoj ašov redovu. „Onda gledajte da mi prisvetlite.“ Saginje se i kreće da seče.

Trudeći se da drži snop pravo, redov zuri u žicu. Među njenim namotajima svačeg ima zapletenog, dugo već tu, sudeći po izgledu. Iscepanih ostataka tkanine, skočanjenih od mraza, a pod svetlošću baterije i blede beline kostiju, mada se ne može odrediti jesu li ljudske ili životinjske. Priroda ovde miriše čudnovato, više na metal nego na zemlju; oseća mu ukus u ustima.

Sa druge strane žice narednik se ispravlja i okreće se, mašući im rukom da prođu za njim. Valjano je obavio posao, pa lako uspevaju da se probiju uskom stazom koju je prosekao.

„Ovuda.“ Pukovnik krupnim korakom polazi po džombastom tlu, zasejanom majušnim krstovima. Krstovima od belog drveta, ili improvizovanim, napravljenim od dva privezana komada rascepljene granate. I od flaša, obrnutih naopaoko pa nabijenih u zemlju – u nekima se još vide listići hartije. Pukovnik svaki čas zastane kraj nekog krsta, klekne, pa prinese lampu da pročita natpis, ali potom produži put.

Redov mu ispituje lice dok čita. Koga li to traži?

Najzad je pukovnik čučnuo kraj jednog malog drvenog krsta, malčice izdvojenog od ostalih. „Ovde.“ Daje im znak da priđu. „Ovde kopajte.“ Na krstu je ispisan datum, drhtavo nažvrljan crnom olovkom, ali nema imena.

Redov čini kako mu je rečeno: zamahuje ašovom i zariva ga u tvrdo tle. Narednik mu se pridružuje, ali posle nekoliko izbačenih pregršti zemlje staje.

„Gospodine?“

„Molim?“

„Šta tražimo, gospodine?“

„Leš“, kaže pukovnik. „I kopaj dalje, vrug te odneo. Nema-mo čitav dan na raspolaganju.“

Gledaju se u oči, a onda narednik odvraća pogled u stranu, pljuje na tle, pa nastavlja da kopa.

Ispod sleđene pokorice blato je mekše, lepljivo, pa nisu morali dugo da kopaju. Ubrzo je zastrugao metal o metal. Narednik je spustio ašov i klekao, čisti blato sa limenog šlema. „Mislim da smo valjda stigli do njega, gospodine.“

Narednik nadnosi baterijsku nad rupu. „Terajte dalje“, izgovara stegnutim glasom.

Čučnuli su skroz do zemlje, pa u rukavicama, najbolje što se može, očistili blato sa leša. Ali to i nije leš, ne u pravom smislu, već samo gomila kostiju u ostacima uniforme. Od mesa ništa više nema, samo se nekoliko crnosmeđih ostataka još drži za slepoočnicu lobanje.

„Očistite koliko god možete“, kaže pukovnik, „a onda mu pogledajte oznake.“

Pokojnik u zemlji leži izvijen, s desnom rukom pod sobom. Pružaju se dole, diži ga i prevrću. Narednik vadi džepni nožić i kreće da struže tamo gde je nekad bilo rame. Još se tu nalaze oznake puka, jedva prepoznatljive, ali ne mogu se razaznati, boje su odavno iščezle, iscurile u zemlju; nemoguće je odrediti šta su nekad značile.

„Ne vidim ništa, gospodine. Izvinite, gospodine.“ Narednikovo lice se crveni pod snopom baterijske lampe, znojavo od napora.

„Potražite oko leša. Svuda okolo. Hoću sve, baš sve po čemu bi se mogao identifikovati.“

Njih dvojica rade kako im je naređeno, ali ništa ne nalaze.

Polako ustaju. Redov se trlja po krstima, zagledan u oskudne ostatke čoveka kog su iskopali, svijene na boku. U njemu se rađa jedna misao, nezvana: ovde je poginuo njegov brat. Na istovetnom takvom polju u Francuskoj. Leš mu nikada nisu našli. Šta ako je to on?

Ali nema baš nikakvog načina da se to sazna.

Opet je pogledao u pukovnika. Nemoguće je odrediti i da li je posredi leš za kojim je on tragao. Gubljenje vremena. Čeka da pukovnik reaguje i psihički se priprema za očekivan gnev na njegovom licu.

Ali pukovnik samo klima glavom.

„Dobro je“, kaže, čvrknuvši opušak na zemlju. „Sad ga izvadite i stavite ga u džak.“

HETI JE PROTRLJALA RUKAVOM zamagljeni prozor taksija i provirila. Nije baš mnogo šta videla; bar ne nešto što bi ličilo na noćni klub, već samo puste, mračne ulice. Niko ne bi pogodio da je to samo na koji časak od Lesterovog trga.

„Ovde moliću“ – Daj se protegla napred obraćajući se vozaču.

„Onda mu to dođe funta.“ Upalio je svetlo, motor je radio u mestu.

Heti je pružila svoj udeo od deset šilinga. Trećinu plate. Želudac joj se sunovratio u dubinu kad je novac prešao preko sedišta. Ali taksi nije luksuz, u ovo doba nije; noću omnibusi ne idu, podzemna železnica ne radi.

„Isplatiće se“, šapnula joj je Daj kad su izašle. „Obećavam ti. Životom ti se kunem.“

Taksi je otišao, a one su napipale jedna drugoj ruku i zaputile se neosvetljenom sporednom ulicom, škripućući cipelama za igru po šljunku i staklu. Uprkos hladnoći, Heti se u udubljenju pod potiljkom skupljao znoj. Sigurno je već poodavno prošlo jedan, nikad nije ostala toliko kasno izvan kuće. Pomislila je na majku i brata, koji čvrsto spavaju na Hamersmitu. Za svega koji sat ustaće da idu u crkvu.

„To mora biti ovo.“ Daj zastade ispred stare dvospratnice. Nikakvo se svetlo nije naziralo iza kapaka na prozorima, vrata je obasjavala samo mala plava sijalica.

„Jesi li sigurna?“, upita je Heti; dah se zgušnjavao pred njom u mraznom vazduhu.

„Gledaj“, pokazala Daj pločicu prikucanu za zid. Natpis običnog izgleda; mogao bi pripadati doktoru, čak i zubaru. Ali tu stoji neki naziv urezan u bronzu: DALTON BR. 62.

Dalton.

Legendarni noćni klub.

Toliko legendaran da neki vele kako i ne postoji.

„Sprema?“ Daj joj uputi plav, avetinjski osmeh, a onda diže ruku i pokuca. Šiber kliznu u stranu. Dva bleđa oka u pravougaoniku svetla. „Da?“

„Dolazim da se nađem s Hamfrijem“, izgovori Daj.

Nabacila je onaj svoj bogataški glas. Heti iza nje umalo ne prasnu u smeh. Ali vrata se otvoriše. Morale su se stisnuti da bi se provukle. Sa druge strane je bilo malecno predsoblje, malo veće od plakara, i tu je za visokom drvenom pregradom stajao mlad vratar. Pogled mu samo kliznu preko Heti, njenog smeđeg kaputa, karirane beretke, ali duže se zadržala na Daj i njenim tamnim očima, šiljcima ostrižene kose koji su joj se jedva videli ispod šešira. Ima Daj onu svoju foru da pogleda, naniže pa u stranu, a onda opet polako natrag. Muškarci tad bulje u nju. A to je i sad upravo uradila. Heti vide kako vratar blene poput upecane ribe.

„Morate da se potpišete“, najzad reče pokazujući u knjizurinu što je ležala otvorena pred njim.

„Naravno.“ Daj smače rukavicu, saže se, pa se potpisa izvežbanim potezom. „Sad ti“, reče pružajući pero Heti.

Odozdo je dopirao damar muzike: vrtoglava truba. Neka žena zaklikta. Heti oseti kako joj srce lupa: *bam-bam-bam*. Mastilo je blistalo na Dajinom potpisu, koji se raskrečio iz svoga polja i prešao na donju liniju. I sama je smakla rukavicu, pa nadrljala svoje ime: *Henrijeta Berns*.

„Sad možete proći.“ Vratar privuče knjigu pa pokaza rukom iza sebe, ka neosvetljenim stepenicama.

Prva pođe Daj. Stepenište je bilo staro i škripavo; kada je Heti pružila ruku da se pridrži, osetila je kako joj se vlažni zid ljuspa pod jagodicama. Nije to tako zamišljala; nimalo

ne liči na *Pale*, gde je i oko samog ulaza sjaj i raskoš. Niko ne bi pogodio da ove memljive stare stepenice nekud vode. Ali sad se muzika dobro čula, čulo se kako pričaju ljudi, kako noge brzo dobiju po podu, i kad su stigle do podnožja, talas panike zapreti da je odnese. „Nećeš se odvajati od mene, je li?“, reče pružajući ruku da uhvati Daj za mišicu.

„Razume se da neću.“ Daj je uhvati, stisnu je, a onda gurnu vrata.

Zapahnu ih miris bliskog, razigranog čovečanstva. Klub nije bio veći od prizemlja u kući Hetine majke, ali bio je dupke pun, svaki sto krcat, podijum za igru razurlan, bez glave i repa. Većina kao da je bila u večernjoj opravi – muškarci u crno-belim odelima, žene u haljinama živih boja – ali neki su izgledali kao da su došli na maskenbal. A što je čudesnije od svega, četvoročlani orkestar koji je gruvao reg na malec-nom podijumu imao je pevača crnca, prvog kog je Heti u životu videla. Vrtelo joj se u glavi, kao da su sve boje koje su nestale iz grada prokrijumčarene tu pod zemlju.

„Strava!“, razvukla je Daj usta od uva do uva.

„Strava!“, saglasila se Heti prodisavši.

„Eno Hamfrija!“ Daj je mahnula svetlokosom muškarcu koji se provlačio kroz gužvu ka njima. Heti ga je prepoznala, bio je u *Paleu* one večeri pre dve nedelje, kad je unajmio Daj za jednu igru – pa za još jednu, pa za još jednu, i tako do kraja večeri. (Jer to je njihov posao: *Instruktorke igranja, Pale na Hamersmitu. Raspoložive za unajmljivanje, šest penija po igri, šest večeri u nedelji.*)

„Fenomenalno!“ reče Hamfri ljubeći Daj u obraz. „Uspe-la si. A ovo je sigurno...“

„Henrijeta.“ Pružila je ruku.

Nije bio mnogo stariji od njih, opuštено se rukovao i imao je prijatno lice s pegicama. Makar je delovao fino. A ne kao

pojedini s kojima je Daj bivala. Posle godinu dana u *Paleu*, Heti je već bila stekla kompas za muškarce. Dva minuta u njihovom društvu i znala je da kaže kakvi su. Da li su oženjeni, obliveni znojem krivca jer su kradom zbrisali da provedu večer van kuće sami. Zнала je da prepozna onaj ustakljeni pogled koji zadobiju kad te zamišljaju bez odeće. A ponekad, kao sad kod Hamfrija, znala je da prepozna i kad su zaista dragi. „Hajdete“, rekao je s velikim osmehom, „mi smo ovamo.“

Pošle su za njim, protiskujući se između prepunih stolova što su spretnije umele. Heti je odmicala sporo, pošto je stalno zastajkiвала, izvijala se da vidi orkestar i pevača tako neverovatno tamne kože, i igrače, od kojih su se mnogi kretali raspomamljeno, onako kako se u *Paleu* niko ne bi usudio. Najzad stigoše do jednog stola u uglu, nedaleko od bine, gde neki onizak muškarac u fraku s mukom ustade na noge.

„Dajana, Henrijeta“, reče Hamfri, „ovo je Gas.“

Hetin pratilac za to večer bio je zdepast i dežmekast, jedva malo viši od nje same. Kosa mu je bila proređena, glava mu se sijala od vrućine. Skriven osmehom, duh joj je klonuo.

„Mogu li ti prihvatiti kaput?“ Titrao je oko nje, te ona smače stari smeđi kaput sa ramena. Već joj je i on bio katastrofa, ali ispod njega je bila u haljini za igru, jedinoj koju je imala, a budući da je te večeri odradila dvostruku smenu na poslu, haljina nije nimalo sveže mirisala.

Sa druge strane stola za to vreme se svukla i Daj, otkrivajući haljinu koju je koliko prošle nedelje kupila od Hamfrijevih para. Heti se sroza na stolicu. *Ta haljina*. Ta haljina ju je fizički pogađala; toliko je čeznula za njom da ju je bolelo. Gotovo crna, ali prekrivena tolikim perlicama, toliko sićušnim, toliko bleštavim u svom duginom presijavanju da je nemoguće reći koje je tačno boje. Bila je prisutna kada ju je Daj kupila, na *Selfridžovom* konfekcijskom odeljenju. Koštala

je šest funti iz Hamfrijevog džepa, a Heti je morala da proguta zavist i povrati osmeh kad su se posle iz zabave vozale gore-dole liftovima.

Obojica su piljila sve dok Gas, prisativši se lepog vaspitanja, nije seo kraj Heti i pokazao tanjir sa sendvičima na sredini stola. „Prilično su ogavni“, reče osmehujući se, „ali moraju da ih služe uz piće. Nemaju dozvolu, znate. Prosto ćemo ih skloniti na gomilu.“ Digao ih je sa stola, a ona ih je gledala kako odlaze. Bila je u stanju da ubije za jelo. Zalogaj nije u usta stavila još od onog sendviča sa šunkom i paštetom u pauzi između dve smene, u šest.

„Znači“ – Gas je nasuo piće iz flaše na stolu i pružio joj čašu – „zaključujem da ste opasno dobre. Vas dve ste – Hamfmi kaza – instruktorka igranja u *Paleu*, je l' tako?“

„O...“ Heti otpi gutljajčić. Piće je bilo gazirano i slatko. Nije bila sigurna, ali činilo joj se da bi to mogao biti šampanjac. „Pretpostavljam da nismo loše.“

Uistinu, nije baš samo da nisu bile loše, ona i Daj. Korake su vežbale godinama, po dnevnim sobama sa sklonjenim i urolanim tepihom, pevajući upamćene melodije i okapajući nad ilustracijama *Modernih igara*, te na smenu preuzimajući ulogu muškarca. Dosad su bile najbolje igračice u *Paleu*. A to nije bilo razmetanje. Već suva istina.

„Ja užasno igram“, reče Gas isturivši donju usnu kao dete.

Heti mu se osmehnu. Nije se baš ubio od lepote, ali makar je bezazlen. „Uverena sam da nije tako.“

„Ne, stvarno.“ Pokazao je prstom naniže i napravio grimasu. „Levo stopalo. Ja sam se rodio sa dva leva.“

Sa podijuma se začulo promuklo klicanje; okrenula se i videla kako pevač podstiče orkestar, goni svoje kolege da nagare. Amerikanci, sigurno su Amerikanci. Nijedan njoj poznat engleski orkestar ne izgleda i ne svira tako; izvesno

nije hotelski orkestar kao u *Paleu*, bar otkako su otišli *Pravi diksiji* sa svojim medicama, sviralama i pištaljkama, otkako su se vratili u Njujork. A gosti – gosti su igrali pomamno, kao da suvu šljivu ne daju na to šta ko misli. Kad bi njena mama ovo videla! *Pristojnost*, to je njoj omiljena reč. Kad bi videla ove ljude kako se provode, u frasu bi pala.

Heti se opet okrete ka Gasu. „To je samo stvar vežbe“, reče pa otpi još jedan gutljaj pića; telo joj je već pocupkivalo od ritma muzike.

„Ne, ne“, uporno će on. „*Užasan* sam. Nikako da uhvatim kvaku.“ Dvapat je žustro obrnuo svoju čašu, a onda reče: „Al sam spreman da probam, ako si za jedan krug po podijumu?“

„Rado“, reče Heti pa hitro pogleda u Daj, čija se crno-manjasta glava saginjala tik do Hamfrijeve glave, zaneta u neki šaputav, prisan razgovor koji ona nije uspevala da čuje.

Gromoglasni akordi rega sad su tihnuti, a orkestar je prelazio u četvoročetvrtinski takt, nešto sporo. Prokrčili su sebi put kroz narod i pronašli mesto na ivici dupke punog podijuma. Gas ju je uhvatio za šake, a onda pogledao u plafon, kao da su možda tamo za njega ispisane sve misterije koraka. Potom je malčice cupkao, odbrojavajući u po glasa, i krenuše.

Nije lagao. Užasno je igrao. Uopšte nije imao osećaja za muziku, uveliko je već žurio za pola takta, nasumce hvatajući ritam i uopšte ne dopuštajući njoj da ga vodi.

Slušaj!, želela je Heti da mu kaže. *Prosto pusti muziku da te pokreće. Zar ne čuješ kako razbijaju?*

Ali to ništa ne bi pomoglo, pa je tako pokušavala da uskladi noge s njegovim nespretnim koracima.

(U *Paleu* je važno pravilo: nikad ne igrati bolje od saigrača. Najmljena si da njemu bude lepo. Ako mu je lepo, opet će te uzeti. Kako je Daj volela da kaže: *Sve se to u krajnjoj liniji svodi na ekonomiju.*)

Posle još nekoliko taktova Gasov stisak popusti; digao je pogled, oduševljen. „Đavo nek me nosi ako nisam počeo da ulazim u štos!“ Krenuli su da izvedu okret, pri čemu je Heti prenaglašavala svoje pokrete kako bi njegovi ispali lepši, i dok se numera bližila kraju, on prođe pobeđnički krug po podijumu. „Hamf je bio u pravu!“ Bio je sav ozaren kad se zadihano zaustavio. „Vi ste sjajne, devojkice. Mada se od ovog posla prokletito ožedni.“ Izvadio je iz džepa maramicu i obrisao lice. „Čekni me malčice, da donesem nešto hladno iz šanka.“

Nestao je u krkljancu, a Heti nađe prazan prostor blizu vlažnog zida, srećna što je načas sama, što može da obuhvati čitavu sliku. Pored nje se protisnu neki mlad par; kliberili su se pridržavajući jedno drugo. Devojka je bila mlada i otmeno odevena, tela umotanog u plavu svilu, s dugačkom niskom bisera oko vrata, ali lepo lice bilo joj je mlitavo i uporno je spadala sa partnerove ruke. Bilo je to časak pre no što je Heti shvatila da je devojka pijana. Gledala je za njima, donekle očekujući da se neko pojavi i kaže im da napuste prostor. Ali kao da niko nije ni prstom mrdnuo. Trenutno nije bila u *Paleu*.

Upravo tada neko nalete na nju, snažno, otpozadi, te umalo ne pade; zadržala se u poslednji čas.

„Izvini. Bože. Izvini.“

Heti se okrete i ugleda kraj sebe visokog muškarca. Delovao je odsutno, na usnama mu je lebdeo osmeh izvinjenja. „Mnogo se izvinjavam“, ponovo reče. Jednom rukom se čupkao za kosu, drugom stezao čašu s pićem boje ćilibara. „Je li sve u redu? Pomislih maločas da je gotovo s tobom.“

„Da... dobro je.“ Nasmejala se tiho, postideno, mada nije mogla da odredi da li se stidi u njegovo ili u svoje ime.

Tad su mu oči propisno prešle na nju obuhvatajući je pogledom, i Heti oseti kako crveni. Bio je vrlo zgodan i lep.

„Bože!“ izustio je. *Šta? Šta je posredi?* Ali ništa nije rekla, a on je i dalje zurio u nju, kao u neku odvratnost od koje ne može da otrgne pogled.

„Izvini“, kaza on vrteći glavom kao da hoće da je razbistri. Vratio se odjek onog osmeha. „Mislio sam da si...“ Digao je čašu. „Piće? Moraš mi dozvoliti da te častim. Da se izvinim i tako to.“

Ona odmahnu glavom. „Hvala. Već sam... Neko je već otišao da mi donese piće.“

Htela je da se pomeri, u želji da napravi odstojanje između sebe i njega, da nađe neko ogledalo, da proveri je li joj sve u redu s licem, ali on je uhvati za mišicu. „Odakle si?“

„Molim?“, reče ona. Snažno ju je držao.

„Samo sam hteo da pitam jesi li Engleskinja.“

„Da.“

Klimnuo je glavom, pustio je. Da li mu se to na licu vidi razočaranje?

„Izvinjavam se...“ Izmakla se da mu pobjegne i krenula da se provlači kroz gužvu, sad još veću, tražeći toalet; našla ga je iza jednog lučnog prolaza, bio je mali i memljiv, s crnim tačkicama buđi po zidovima.

Teško dišući, osmotrila se u ogledalu. Nije videla pred sobom ništa posebno grozno, ako se ne računa crvena mrlja stida na vratu i uz nju dve šnale koje su se olabavile, pa kosa preti da se rasturi. Gurnula je ukosnice natrag u to nakostrešeno bodljikavo prase od igala nužnih da joj obuzdaju kosu. Tu njenu dugačku, glupu kosu koju joj majka ne dâ da odseče.

Dodeš li kući kao ona tvoja drugarica, videćeš svoje. Droljica u kratkoj haljini.

Ne zna njena majka ama baš ništa. Daj ima najžešću frizuru među svim devojkama u *Paleu*. Stalno pokušavaju da je obrlate da im oda kod koga se šiša.

Heti se pridržavala za hladni obrub lavaboa. Kasna je noć. Satima je već na nogama. To veće koje je bilo puno obećanja nekako se sad kvarilo i navirale su iste stare sumnje. Ona je sa Hamersmita. Previsoka. Haljina joj je stara, a ne može sebi da priušti drugu zato što svake nedelje pola zarade daje majci i svom neupotrebljivom bratu. Više ne zna ni koliko ju je puta istrljala apotekarskim benzinom i parfemom ispod miške, ali i dalje smrdi i verovatno neće imati haljinu poput Dajine dok je živa. Mora da bude fina prema Gasu. A povrh svega, i grudi joj štrče koliko god se trudila da ih pritegne.

Onaj čovek je kriv, pomislila je potraživši svoje oči u ogledalu. Onaj njegov pogled i ona pitanja. *Odakle si?* Kao da je prozreo da joj nije mesto tu, u tom klubu i među tim ljudima koji se tako slobodno ponašaju u pijanstvu i igri, kao da će im život ići naruku šta god radili.

Priberi se.

Ispljuskala se vodom po obrazima, proverila da joj podsusknja nije skliznula, pa zarila u kosu i poslednju tvrdoglavu ukosnicu. Crveni pečati na vratu sad su se bili malčice primirili.

Vrativši se u gungulu, preletela je pogledom po ljudima: laknulo joj je jer je videla da je onaj visoki nestao. Ni Gasa nije bilo na vidiku, a kada ga je konačno opazila, njegova sjajna pročelava glava još je skakutala u redu kod šanka. Preko puta, za stolom, Daj i Hamfri i dalje su sedeli u istom položaju. Jedino možda još malčice bliže jedno drugome. Heti je videla kako se Daj smeje zbog nečeg što je Hamfri rekao. Nisu izgledali kao da bi se obradovali ometanju. Načas, dok je tu stajala tako sama, pojavila se opasnost da joj se krhka odluka pokoleba. Ljudi su prestajali da se kreću, orkestar je svirao sve sporije, instrumenti su zamirali jedan za drugim sve dok nije ostao samo bubnjar, držeći ritam usamljenim drhtavim dobošem. A onda je i on stao, položio šaku preko

bronzanih tasova da ih umiri, i klub je obujmila tišina. Tamo za stolom Daj i Hamfri digoše pogled.

Pošto je povratila dah, Heti se odmače od zida.

Na jedan ekstatični tren činilo joj se da je sve moguće da se dogodi, dok trubač nije iskoračio i digao instrument da zaszvira. Truba je blesnula pod prigušenim svetlom. Prostoriju ispuni prolom najčistijeg zvuka. Heti sklopi oči puštajući ga u sebe, puštajući ga da je isprazni, a onda, kada je trubač zaszvirao svim žarom, tonovi krenuše da kaplju poput zlata u taj prostor koji je načinio u njoj. I dok je stajala tu, puna te muzike, sa silinom otkrovenja preseče je misao *nije ni važno* – ništa od svega toga, ne istinski: mlada je, zna da igra i vredelo je deset šilinga već i da samo *vidi* ovaj lokal, da čuje te muzičare, da u ponedeljak kaže devojkama u *Paleu* da je priča tačna: da *postoji* na Vest endu klub pokopan pod zemljom, s najboljim džez orkestrom otkako su *Diksiji* otputovali u Njujork.

„Vrebaš?“

Naglo je otvorila oči. Onaj čovek od maločas stajao je na korak-dva od nje, navaljen na zid, i pušio cigaretu.

„Izvini?“

„Vrebaš“, kaza on.

„Ne vrebam.“ Srce joj je opasno zalupalo.

„Vrebaš. Gledam te već čitava dva minuta. Dva minuta, to je vrebanje.“

Osetila je kako joj se ono grozno rumenilo opet penje uz vrat. „Pa nije baš da vrebam – gledam orkestar.“ Prekrstila je ruke i odvrtila pogled od njega, nastojeći da se usredsredi na trubačeve prste i da se priseti koliko joj je prelepo.

Krajičkom oka je opazila kako se odgurnuo od zida. „Nisi valjda od onih anarhista, je li?“, reče joj.

Okrenula se ka njemu, prosto ne verujući šta čuje.

Sive oči su mu bile staložene. Ovoga puta se nije osmehivao. „Čitao sam ja o tvojima. Dolaze u ovakve lokale.“ Razmahnuo je šakom u pravcu kluba. „Stotine nevinih. Bomba u kaputu. Ostave ga u toaletu. Malčice vrebaju, a onda... *bum*.“ Opisao je pokretima eksploziju. Kad su mu ruke pošle naviše razmičući se, pade mu pepeo i rasu se po podu. Nekoliko pahulja slete i na njenu haljinu.

Načas je bila previše iznenađena da bi progovorila. A onda reče: „Moj kaput je tamo“, pa pokaza ka stolu u uglu. „I u njemu nema bombe. U svakom slučaju, kad bih htela nešto da dignem u vazduh, ne bih *vrebala*. Otišla bih.“

„Ah!“, klimnu on glavom. „Pa ništa, možda sam te pogrešno procenio.“

„Da“, kaza ona. „Jesi.“

Gledali su se u oči. Ona se upinjala da bude smirena, da ga pročita, ali kompas joj je bio poludeo i uopšte nije mogla da pronikne kakav je on.

A tad mu se licem razlio osmeh. „Izvini.“ Odmahnuo je glavom. „Imam grozan smisao za humor.“

Srce joj je poskočilo. Rastrojavao ju je taj osmeh; tako iznenađan, kao da se ispod površine skrivala neka potpuno druga ličnost. Delovao je prilično pristojno, obučen u belu košulju i frak, ali zbog nečeg je čudno izgledao u tome. Nije mogla da oceni šta je posredi. Nemar? Kosa mu je bila nezalizana. Pod očima je imao ljubičaste senke.

Zavukao je ruku u džep, izvadio pljosku, pa joj je pružio. „Izvoli, trgni malo dok čekaš.“

„Ne, hvala.“

Napola se okrenula od njega, grčeci se dok je slušala sopstveni glas u glavi: *Ne, hvala*. Zvučala je baš kao sa Hamersmita! Baš kao da joj je odavno bilo vreme za leganje. Baš čedno.

„Ma hajde. Dobar je. Singl malt.“

Oči su mu se smejale. Smeje li se njoj? On je od onih koji bi sa svakim mogli popričati. Zašto se onda vrzma ovuda? Miriše na neku smicalicu.

Mogla bi da ode i potraži Gasa; sigurno su ga dosad uslužili. Mogla bi.

Ali nije otišla.

Umesto toga, pružila je ruku ka pljoski, prihvatila je, pri-nela ustima.

Zato što je tu samo noćas, a njen pratilac je beskoristan i nije tu, a drugarica joj je zauzeta drugim stvarima.

I šta onda ima da izgubi?

Međutim, nije bila pripravna za snažni udar pića, pa se zagrcnula i zakašljala.

„Dakle, nisi baš ljubiteljka viskija?“

U odgovor je potegla još jedan, veći gutljaj. Ovoga puta ga je progutala. „Hvala“, reče zadovoljna sobom, i vrati mu pljosku.

On se zagleda u podijum. „Došla si, znači, da igraš?“, kaza. „Ili si došla samo da bi vrebala?“

„Došla sam da igram“, reče ona dok joj je viski buktao u krvi.

„Drago mi je što to čujem.“ Ugasio je cigaretu u najbližoj pepeljari, pa se okrenuo ka njoj. „A šta kažeš na to da zai-graš sa mnom?“

„Ako želiš.“

Sada ih je igralo manje, pa su uspeli da prođu pravo do sredine podijuma. Čim su se tamo našli, mladić diže ruke. Čudnim pokretom, ne baš onakvim kakvim muškarac započinje igru, već više pokretom nenaoružanog čoveka. Heti položi jednu šaku na njegov dlan, drugu na njegov večernji frak, tesno pripijen uz leđa. Dotaće je po uvu prevoj njegove

kragne. Ruka mu je bila hladna. Mirisao je na limun i cigarete. Malčice joj se vrtelo u glavi. Možda od onog pića.

Bolećiva veličanstvena truba bila je sad utihnula, a orkestar je iznova kretao sa sviranjem, muzika je prelazila u reg, vanstep.

Je'n-dva, je'n-dva.

Podijum se punio, ljudi su nagrtali sa svih strana, budeći iznova muziku klicanjem, tapšanjem, trupkanjem.

Je'n-dva, je'n-dva.

Zakoraćio je ka njoj.

Heti je koraknula unatrag.

I bio je tu; upravo u tom prvom, sićušnom pokretu – ble-sak prepoznavanja. *To!* Ono retko osećanje koje joj se javi kad neko ume da igra. A onda je muzika grunula i zajedno su zaigrali na podijumu.

„Dobar je orkestar večeras“, kaza on nadjačavajući muziku. „Američki. Volim Amerikance.“

„I ja.“

„O?“ Izvio je obrvom. „A koga si to gledala?“

„Prave diksije.“

„Diksije? Dođavola!“ Delovao je impresionirano. „Oni su bili najbolji.“ Postavio je nogu između njenih stopala da bi je obrnuo. „A gde si ih gledala?“

„U *Paleu*. Na Hamersmitu.“ Obrnula se opet licem ka njemu.

„U *Paleu*? Bio sam tamo jednom – i tamo sam ih i ja gledao!“ Odjednom je bio sav pun žara kao dečak.

Heti razmisli o tome, zapita se nisu li igrali blizu jedno drugome. Izvesno nisu igrali zajedno. Upamtila bi ga.

„Koja ti je tad bila omiljena numera?“

Nasmejala se; pitanje je bilo lako. „Tajger reg.“

„Tajger reg!“ razvuče on usta od uva do uva. „Ludilo! Ta je bila opasna. Dozlaboga brza.“

Brža od svih. Čak bi se i ona zadihala.

„Kako se onaj beše zvao?“ Lice mu se nabralo. „Onaj trubač – Nik pa nešto.“

„Laroka.“

Nik Laroka – širom sveta slavan trubač iz Njujorka. Na njega su devojke odlepljivale. Osmehnuo joj se jednom, u promajnom hodniku iza pozornice: *Ej, mala!*, rekao je pa joj namignuo dok je vezivao leptir-mašnu. Još otad je držala iznad kreveta njegovu sliku.

„Laroka! To je taj.“ Delovao je oduševljeno. „Ludak. Svirao kao poremećen.“

Sad su bili na ivici podijuma, gde buka nije baš toliko zaglušna. „Dakle, u tom slučaju“, kaza on, „pričaj mi. Anarhistkinja koja obožava američki džez.“

„Ali ja nisam...“ Oči im se susretoše i između njih prominu nešto; prećutno razumevanje. *Sve je ovo igra.*

„Šta ti je maska?“ kaza on saginjući se bliže njoj; dovoljno blizu da oseti miris viskija iz njegovih usta.

„Maska?“

„Dnevni posao.“

„Ah, igranje. U *Paleu*. Radim tamo kao instruktorka igranja.“

„Dobra maska.“ Osmehnuo se, a onda mu se čelo opet nabralo kao da se nečeg setio. „Nisi valjda u onom groznom metalnom čudu, je li?“

Osetila je dobro znanu packu stida. „Nažalost da, jesam.“

„Jadna!“

Njihov Obor. *Ono grozno metalno čudo*. U kom ona i Daj sede zarobljene, zajedno sa ostalim devojčkama, dok ih neko ne najmi, a muškarci bez partnerki kao ajkule promiču tamo-amo, odlučuju se da li te hoće, da li vrediš šest penija za turu po podijumu.

Izmakao se malo od nje kao da hoće bolje da je vidi. „Ne ličiš mi na devojku koja je za iznajmljivanje.“

Opet se šegači s njom? Mogao bi to biti i kompliment, ali nije sa sigurnošću znala.

„Uzgred, ja sam Ed“, kaza on. „Užasno sam prost. Trebalo je ranije da se predstavim.“

Oklevala je.

„Ništa onda“, kaza on uz osmeh. „Možeš mi reći kako se zoveš i posle, kad budem izvadio stezač palčeva.“

Nasmejala se. Numera je bila još malo pa gotova. Ugleдалa je preko njegovog ramena Gasa kako stoji na ivici podijuma i neutešno pilji u njih, sa dva pića u rukama, i dok se muzika okončavala, ona odjednom posta nespretna, svesna svoga tela, onih njegovih delova koji su do Edovog tela. Spustila je ruke i zakoračila unatrag.

„Čekaj!“ zgrabi je on poviše šake. „Ne idi“, reče. „Makar nemoj otići dok mi ne kažeš kako se zoveš.“ Lice mu se opet izmenilo. Onaj osmeh je nestao.

„Heti“, kaza ona. Jer kakvu god da su igru igrali, bila je očigledno svršena, a ona uopšteno uzev nije bila od lažljivih devojaka.

„Heti“, ponovi on stežući je jače. A onda se naže skroz do nje. „Ne brini se“, reče, „neću te odati. Znam koliko su to važne stvari. I meni dođe štošta da dignem u vazduh.“

A onda ju je pustio, okrenuo se i otišao, bez zastajanja, bez osvrtnanja, kroz tisku ljudi, preko podijuma, uz stepenice, iz kluba.

Prostorija se obrtala, oko nje je promicao kaleidoskop koji je izazivao mučninu.

A tu je bio i Gas, išao je podijumom ka njoj, sad klonuo, pošto je istrošio svu razdraganost. „Pa ko je to sad bio? Neko kog poznaješ?“

Odmahnula je glavom. Ali još ga je osećala, tog Eda, tog čoveka kog ne poznaje, indijansku vatru koja joj pali podlakticu.

„Delovala si kao da ga znaš“, reče Gas. Zvučao je ožalošćeno.

Heti se odjednom razgnevi. Na sirotog ćelavog Gasa. Na njegovo trapavo igranje, na taj napola ponizni izraz njegovog lica. A onda, videvši da je i on to primetio, oseti da joj ga je žao. „Možda ga i poznajem“, tiho reče. „Možda sam ga upoznala negde.“

Kao da se malo umirio. Pošto više ništa nije rekla, on pokaza glavom. „Limunadu?“, upita pružajući joj čašu.

„EVELIN.“

Neko ju je dozivao.

„*Evelin*, isključi taj prokleti budilnik, može? Drnda već sto godina.“

Evelin otvori oči u tami.

Izvukla je ruku ispod ćebeta i stala da pipa po noćnom ormariću tražeći sat. Usledila je nagla potresna tišina, koja je potrajala sve dok Dorin nije zabrundala sa druge strane vrata. „*Hvala ti*.“

Evelin se sklopča na bok, nabijajući pesnicu u usta i grizući je dok se udaljavao korak Dorininih nogu u papučama.

Opet je ono sanjala.

Ležala je tako još koji čas, a onda izvadila pesnicu, sela i povukla zavesu. Mutna svetlost dotakla je brojčanik sata. Obznanila se neumitna realnost jutra. Osam sati. Nedelja, majci je rođendan, najkasnije do ručka mora da bude u Oksfordširu.

Grom i pakao.

U kupatilu su cevi klokotale i pištale. S mukom se izvukla iz kreveta, spustila bose tabane na hladan pod, a potom se, dok je Dorin u susednoj prostoriji pevušila i pljuskala se, obukla tako u polumraku, izabravši najmanje dronjavu bluzu, najdužu suknju od serža, pa navukla čarape i cipele i dobro se utegla u džemper.

Svetlost je bila snažnija kada je završila sa oblačenjem; pa ipak, izbegla je svoj odraz u zidnom ogledalu.

Izašavši na kržljavu travu komadića zemlje što se dičio imenom vrta, otvorila je vrata vlažnog klozeta i čučnula, drhteći dok je piškila, pre no što će povući vodu i izaći. U džepu džempera imala je zgnječenu paklicu gold flejksa, pa je pripalila jednu zakašljavši se. Digla je pogled ka drveću, ka njihovim mokrim crnim zimskim granama koje su pre mrežavale sve svetlije nebo. Dok je stajala tu, jedan usamljen umoran list odvoji se i u kovitlacu polete ka stazi. Posle nekoliko dimova bacila je cigaretu kraj lista i nagazila oboje, gnječći ih i utabavajući nogom u tle.

U kuhinji je pristavila lonče s vodom da proključa, zatim ubacila krupno mlevenu kafu direktno u šolju, pa je ponela do stola i pripalila novu cigaretu.

„Dobro jutro.“ Iza vrata se pomolila Dorinina nasmejana glava.

„Bro jutro.“ Izručila je u šolju dve dobre kašike šećera, pa promešala.

„Kako si?“

„Sposobna za službu, draga“, otpozdravi Evelin po vojnički. „Savršeno sposobna.“

„Doručak?“ Dorin iščeze u ostavi da prekopa po njoj.

„O, bože, ne.“ Sela je.